

RA=rechtsaf, LA=linksaf, Raanh=rechts aanhouden en Laanh=links aanhouden. Gedateerd december 2025. Busverbinding lijn 350 en halte Dorp of Amerongse Berg.

1 Het startpunt is bij de ingang van het kasteelterrein.

KASTEEL

De kasteelheren speelden in het verleden een zeer belangrijke rol bij de ontwikkeling van het dorp en landschap. Het eerste kasteel hebben *Heynric Borre ende Dideric zijn broeder doen tymmeren* in 1286. Dit kasteel werd in 1673 in brand gestoken en van 1674-1678 o.l.v. kasteelvrouw Margaretha Turnor in de classicistische stijl herbouwd. Dat lukte ze aardig door *se nu wat kort op de hacke te zitten*. Bijzonder aardig aan het kasteel is o.a. de dubbele

loopbrug naar de ingang van het kasteel. Dit kasteel is zeer waardevol en ademt een eeuwenoude sfeer uit. Het kasteel is bijzonder vanwege de renaissance-tuin. Meestal zijn de tuinen omgevormd naar de Engelse landschapstijl, maar deze heeft zijn oude karakter behouden. In het park bevinden zich o.a. een prieel, vormbomen, kinderkuisje, kleine dierenbegraafplaats, een fiere, oude eik en een rozentuin.

ORANJERIE

Rechts van het hek staat de oranjerie. Verder ziet u het toegangshek uit de 17de eeuw. Het hekwerk in de zijmuren naast het toegangshek is bij de komst van de eerste auto van de kasteelheer aangebracht. Tegenover de oranjerie staat een smeedijzeren lantaarn binnen een spijlenhek. Deze lantaarn is in 1919 geschonken aan graaf Van Aldenburg Bentinck in verband met zijn 40-jarig jubileum als Heer van Amerongen (1857-1940). Links van het hek staat de voormalige koetsierswoning.

2 Daarna richting kerk wandelen en bij het 1ste paadje RA naar beneden.

RIJKE HISTORIE

U staat hier op één van de mooiste punten

van Amerongen met dorpsrand met o.a. het witgepleisterde Huize Oranjestein, de kerk, het kasteel en het landschap. Opvallend is de hoge ligging van het dorp en de kerk. Deze zijn gelegen op hoge zandgronden, waarvan de ontstaanswijze later wordt beschreven. Het kasteel ligt vele meters

lager in het rivierengebied. Richting kasteel ziet u links het gebouwencomplex met stallen en het koetshuis. Aan de grachtzijde van de stallen is een houten, unieke duiventil bevestigd. De duiven werden gehouden voor de duivenmest die in de tabaksteelt werd gebruikt. Tevens werden van duiven lekkere pasteitjes en andere gerechten gemaakt. Zeer fraai zijn verder de monumentale poort en de door grachten omgeven vestingmuren van verdedigingswerk, Het Bastion.

Bij dit pad LA.

UITERWAARD

De uiterwaard bestaat hier uit rivierklei. Het zijn gronden die bestaan uit zand en/of slibdeeltjes. Zand en slib werden dichtbij en fijne slibdeeltjes ver van de rivier in een rustig milieu afgezet. Dit laatste gebeurde hier bij de nu zware kleigronden. Bij een overstroming wordt nog steeds een zeer dun laagje slib afgezet.

KASTEEL LIEVENDAEL

Dit pad wordt Lievendaeltje genoemd en deze is vernoemd naar het verdwenen kasteel Lievendael. Dit kasteel bij het bosje werd ca.1419 gebouwd en rond 1690 in bouwvallige staat gesloopt. De vorm van het kasteel was een vierkante woontoren of een klein kasteel. De oostelijke helft van de gracht is nog aanwezig. Het gehele gebied is een archeologisch monument.

ZANDVOORT

Bij de asfaltweg staat een huis dat de naam Zandvoort draagt. De oude naam Santfoort is samengesteld uit foort en sant. Een foort of voorde is een plaats in een beek of rivier die goed doorwaadbaar is. Dat kan zijn, omdat deze smal is of omdat men over een zandondergrond kan oversteken. Zo'n situatie was er in deze uiterwaard bij de percelen Santfoort. Hier kon men door een restgeul van de voormalige rivier oversteken.

5 Passeer weg Zandvoort en pad omhoog.

OUDE BEGRAAFPLAATS

U ziet de Oude Begraafplaats liggen. Deze is omstreeks 1827 aangelegd, omdat het begraven van doden in de kerk werd verboden. In 1874 werd het hekwerk geplaatst. Hier treft men grafmonumenten

van de bewoners van het kasteel Amerongen aan. Verder komt er een lijkenhuisje en o.a. het graf van het dochtertje van Jan Toorop (schilder, 1858-1928) voor. De Nieuwe begraafplaats, waar u aan het eind van de wandeling langs komt, werd in 1938 in gebruik genomen.

5 Voor het hek RA en aan de oostzijde bij een paadje RA tot het volgende hekwerk.

GALG

Binnen dit hekwerk zijn twee voetstukken van een galg te zien. De galg had vermoedelijk drie voetstukken. Hierop stonden stenen zuilen die boven met

elkaar waren verbonden met een ketting of een ijzeren staaf. Deze voetstukken zijn de stille getuigen van Amerongen als Vrije en

Hoge Heerlijkheid met een eigen rechtsbestuur. De 'heerlijke' mannen hadden toen het recht om lijfstraffen op te leggen als geseling, onthoofding en ophanging. Ter dood veroordeelden werden op een schavot en in het openbaar bij het gemeentehuis terechtgesteld. Als afschrikwekkend voorbeeld werden zij aan de galg 'tentoongesteld'. Een dergelijke straf heeft hiervoor zover bekend niet plaatsgevonden. De galg stond op de zgn. Galgenberg in open terrein en tussen de

boven- en benedenweg resp. de N225 en een weg op de grens van het hellingbos/kwelmoeras die in de middeleeuwen al aanwezig waren. De doodstraf werd in 1870 afgeschaft. Tegen de oostzijde van deze Galgenberg was de ijskelder van het kasteel ingegraven.

HEER WECH

Vanaf de 10de eeuw lag er een handelsweg van Utrecht naar Keulen. Deze wordt ten onrechte Via Regia genoemd, maar het is de Heerweg. Voor uitgebreide informatie zie: landschapvanamerongen.nl/Overig/Koningswegen.

7 Via de bielzentrap naar beneden, naar rand van het hellingbos en grasland/kwelmoeras wandelen en LA tot uitkijktoren.

STEILRAND

De steilrand tussen dorp, het zandgebied en riviergebied is door erosie van de Rijn ontstaan. Door de schurende werking van het Rijnwater ontstond hier een steilrand, de zogenaamde ondergraven stuwwalzijde. De steile wand is hier door menselijke invloed afgevlakt, maar is bijv. bij Remmerden nog goed te zien.

UITKIJKTOREN

De hoge uitkijktoren aan de linkerzijde biedt een riant uitzicht op het kasteel, de graslanden en het kwelmoeras met zijn vele vogels. De uitkijktoren is met een rolstoel alleen vanaf de parkeerplaats via de weg N225 te bereiken.

KWELMOERAS

De waterpartij met omgeving wordt kwelmoeras genoemd. Het kwelmoeras ligt uniek in het riviergebied, omdat het

kwelwater vormt met de 'moerassige' vegetatie het zgn. kwelmoeras. Dit gebied is nog in ontwikkeling al kunt u nu al volop genieten van de natuur. Daarbij wordt gestreefd naar afwisseling in lage moerassige delen, drogere graslanden, heuveltjes en struwelen. Zeer belangrijk in dit project is het herstellen van de relatie stuwwal/rivier en ontwikkelen van natuur.

AANLEG EN BEHEER KWELMOERAS

De aanleg van het kwelmoeras (45 ha, 2000/2002) werd in het kader van de natuurontwikkeling van de noordoever van de Neder-Rijn uitgevoerd. Na het afgraven is dit gebied aan zijn lot overgelaten, maar de vegetatie groeit uiteraard vanzelf op deze 'rijke' gronden en zal zich verder ontwikkelen. Daarbij speelt de kwel uit de Heuvelrug een belangrijke rol. De aanwezigheid van Gallowayrunderen en Konikpaarden heeft een positieve invloed op de ontwikkeling van de natuur. Ze zorgen voor een grotere afwisseling in begroeiing. Deze grazers kunnen bij hoog water naar het hoger gelegen bos of weiland. Het beheer is er bovendien op gericht om het overgangsg gebied van zand naar klei een meer afwisselend karakter te geven.

PLANTEN KWELMOERAS

Na de aanleg was er nauwelijks sprake van een vegetatie, maar de ontwikkeling is in volle gang. Op de nattere delen groeien o.a. waterviolier, gele lis, kattenstaart, zeggesoorten en moerasvergeet-mij-nietje. Op de drogere delen betreft dit o.a. kattendoorn, kruisdistel en sikkelhaver.

VOGELS KWELMOERAS

Vogels komen hier om te broeden, te rusten en eten te zoeken. Het kwelmoeras biedt blijkbaar ruime mogelijkheden, want het vogelleven is hier rijk vertegenwoordigd. Enkele van de waargenomen broedvogels, doortrekkers of wintergasten noem ik, zoals: de kluut, zilverreiger, lepelaar, kwartelkoning, wulp, blauwe kiekendief, grauwe gans, ooievaar, brilduiker, baardmannetje, roodborsttapuit, grote zaagbek, watersnip en winter- en zomertaling. Verder hebben de roerdomp, waterral en porseleinhoen al een plek in het moeras gevonden.

HELLINGBOS

Het bos op de overgang van de steilrand naar het riviergebied is buitengewoon waardevol. Het bos bestaat vooral uit eiken, maar ook uit els en es. De eikenbomen zijn meestal spaartelgen, een overblijfsel van de hakhoutcultuur. In dit bos treft men o.a. het zeldzame slangenlook, het maarts viooltje, de boskriek en de gewone vogelmelk aan. Tevens komt hier het struikje de kardinaalsmuts voor. De rosse woelmuis woelt hier in de helling en de gewone pad zit soms op het pad. Verder kan men genieten van vlinders, zoals de citroenvlinder, het oranjetipje en de eikenpage.

UITERWAARD

De opbouw van het rivierengebied is nogal ingewikkeld, omdat de rivieren zich dikwijls verlegden. Meestal wordt aan beide zijden van de rivier een oeverwal gevormd, maar hier doet zich een bijzondere situatie voor. De rivier schuurde aan de rechteroever zand weg en er ontstond een steilrand, de zgn. ondergraven stuwwalzijde. Aan de linkerzijde werd veel later geleidelijk een oeverwal gevormd. Dat gebeurt bij snelstromend (hoog) water als de rivier veel slib en zand meevoert. De rivier trad buiten haar linkeroever en zet daar slib en zand af. Dat proces herhaalt zich vele malen en er ontstaat een oeverwal. Door verlegging van de rivier verlandde de oude bedding. Daarmee verviel de stroomsnelheid van de rivier en werd er klei in de bedding afgezet en veen gevormd.

8 Vanaf uitkijktoren ca. 210m lopen en daarna RD.

UNIEK GEBIED

Links zien we een steilwand van de sandr met een droog dal, wat door stromend water door afslijten is ontstaan. De steilrand is door stromend water van een rivier ontstaan en deze vormde een oeverwal die later is afgegraven. Door erosie is een deel van de bedding opgevuld met zand en de bedding dicht gegroeid.

Zie:

*landschapvanamerongen/Bodem/
Aardkundige waarde.*

9 RD lopen en door het klaphek heen.

SPAARTELGENBOS

Na het hekje staat een eikenbos, een zgn. spaartelgenbos. Het is een overblijfsel van de eikenhakhoutcultuur. Dat is een verdwenen teelt van eikenhakhout. Deze teelt vond plaats op houtwallen en in eikenhakhoutbosjes.

Daarbij groeiden diverse scheuten op een stobbe of stronk en deze werden voorheen om de 7 à 12 jaar afgehakt. Het hakhout verdween om economische reden. Men liet daarna op de stobbe meestal één sterke scheut, een zgn. spaartelg staan. Deze spaartelg groeide op tot boom en staat nu in het spaartelgenbos. De voet van een dergelijke boom is nogal eens verdikt.

BOSANEMOON

In het vroege voorjaar bloeien de witte bosanemonen en het gele speenkruid uitbundig. Deze zijn te vinden in de omgeving van bij het 1ste wegje linksaf. Dat ze hier staan, komt, omdat bij hoog water in dit lagere deel diverse keren slib is afgezet. De gronden zijn daardoor 'rijker' geworden en voor de bosanemoon een reden om zich hier te vestigen.

Door betreden van het vee verdwijnen de bosanemonen. Daarom is een deel van het bos afgerasterd.

10 Bij de bebouwing de 1ste weg LA (Molenweg).

MOLEN 't WISSEL

De molen van Elst is van het type grondzeiler. Dat betekent dat de wieken tot

de grond reiken. Verder heeft de korenmol uit 1855 een ronde stenen bovenkruier om de kap naar de wind te kruien.

GRENS AMERONGEN EN ELST

Op de Molenweg in Elst staat een paal met als opschrift Amerongen, Ginkel en Rhenen. Deze paal vormde de grens tussen Amerongen en Elst/Rhenen.

11 De voorrangsweg oversteken tot 1ste pad links.

CELTIC FIELD

In het landbouwgebied rechts en het bosgebied links ligt een Celtic Field. In de IJzertijd werd een nieuw landbouwsysteem met omwalde akkertjes ingevoerd. Hierbij werd de grond volgens een vast patroon

Voorbeeld Celtic Field in Vaassen.

gebruikt. Bij de aanleg van de akkers werd de bovenlaag met stenen en stobben verwijderd. Deze werden aan de zijkanten van de percelen opgeworpen. Zo ontstonden er wallekes. De percelen zijn min of meer vierkanten van 30 tot 40 m. Zo'n complex wordt een Celtic Field of raatakkers genoemd. Dit laatste

Voorbeeld van een boerderij in de IJzertijd bij het Wekeromse Zand.

vanwege de gelijkenis met honingraat. De grond werd in dit systeem licht bemest, maar 75% van de percelen bleef braak liggen of men weidde er vee op. Later teelde men op de wallen.

12 RD tot de kruising met grondwallen aan beide zijden passeren en daarna tot 1ste kruising lopen.

STUWWALLANDSCHAP

De Utrechtse Heuvelrug, het stuwwallandschap bestaat hier uit een stuwwal en een sandr/spoelzandwaaier. Voor en na de voorrangsweg loopt u op een lichthellend terrein, op de spoelzandwaaier. Verder weg ziet u de steile helling van de stuwwal.

EROSIE VAN STUWWAL

Het licht hellende gebied is op de volgende wijze ontstaan.

Ongeveer 130.000 jaar geleden smolt aan het eind van de Saale-ijstijd het landijs. Toen stroomde er veel smeltwater over de stuwwal, wat veel erosie veroorzaakte. Aan de zuidzijde van de stuwwal werd zand en grind van de ontdooide bovenlaag met het smeltwater meegevoerd. Dit is als een

waaier aan de voet van de stuwwal afgezet. Het gebied met dit spoelzand wordt daarom een spoelzandwaaier of sandr genoemd.

HET LANDIJS RUKT OP

In de Saale-ijstijd drong ongeveer 150.000 jaar geleden een gletsjer in het oerdal van de Eem (dat is nu de Gelderse Vallei). Door de geweldige kracht van de ijsmassa werd het oerdal verbreed en dieper uitgeschuurd.

De bevroren bodem van vooral zand- en grindlagen brak in bodemplaten uiteen en deze werden dakpansgewijs en schuin omhooggeschoven. De zo gevormde bodem wordt nu een stuwwal genoemd.

De gletsjer is later over de stuwwal geschoven en heeft daarbij keileem afgezet. Keileem is de grondmorene van de gletsjer en ontstaat door de wrijving van de gletsjer met de ondergrond en stenen. Daarbij werden deze vermalen. Dit keileem is door erosie vrijwel geheel van de stuwwal verdwenen. Wat achterbleef, zijn de stenen uit het keileem en uit de ijskap.

Het reliëf van de stuwwal, van de Heuvelrug

Bij 1 nadert het landijs Nederland. Bij 2 stuwt de gletsjer de Heuvelrug op en schuurt de Gelderse Vallei uit. Bij 3 gaat de gletsjer over de stuwwal. Bij 4 is het ijs gesmolten. De Heuvelrug en de vlakke Gelderse Vallei raken uiteindelijk begroeid.

is sterk hellend, sterk golvend en plaatselijk min of meer vlak.

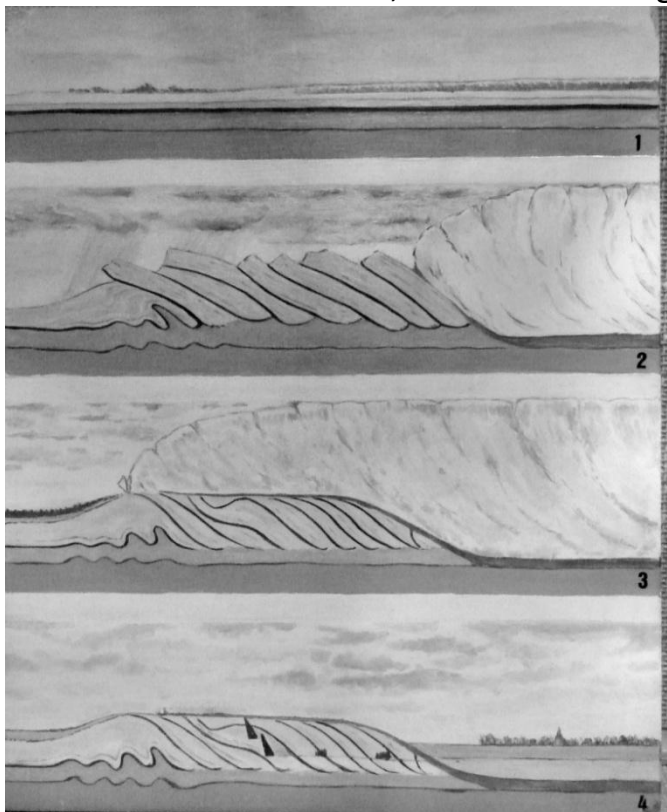
13 Bij de kruising RA en RD lopen. U komt op het fietspad van asfalt en volgt deze ca. 80 m. tot de informatiepaal langs het fietspad.

GRAFHEUVEL

Tegenover de Bergschuur ligt een kunstmatige grafheuvel als voorbeeld hoe deze grafheuvel in werkelijkheid eruit kan zien. Het geeft inzicht over het begraven van doden vanaf ongeveer 4900 jaar geleden. Vanaf de Late Nieuwe Steentijd werden voor het eerst grafheuvels opgeworpen. Een grafheuvel is een aarden heuvel over het graf van een dode. Ze werden meestal op opvallende plaatsen gemaakt. Het zijn nu

grafmonumenten. De grafheuvels werden eerst van bosplaggen gemaakt. Ze waren in verhouding niet zo hoog en gering in aantal. In deze periode werden alleen 'leiders' van een groep op deze wijze begraven. De

overige mensen begroef men vermoedelijk in een gewone kuil die met grond werd afgedekt. Een dode werd met opgetrokken knieën en op één zijde in een graf gelegd.

In de Bronstijd worden de oude heuvels dikwijls met heideplaggen opgehoogd of nieuwe ervan gemaakt.

In het eerste deel van de Midden Bronstijd neemt het aantal grafheuvels toe, omdat er naast lijkbegroefing voor het eerst werd gecremeerd. Dit betreft meestal vrouwen en deze werden in urnen bijgezet in de grafheuvels. In de Midden Bronstijd werden meerdere personen en voor het eerst kinderen in de grafheuvel begraven. De grafheuvels kregen meer het karakter van een familiegraf met centraal een dode en rondom andere personen begraven. Bovendien werd de as van een dode in een urn gedaan en bijgezet in de grafheuvel. Vanaf de Late Bronstijd ongeveer 3100 jaar geleden wordt het cremeren algemeen en worden de urnen meestal bij elkaar onder een lage heuvel begraven. Bijna iedereen kreeg een heuvel en vele heuveltjes vormen samen een urnenveld. Vanaf 500 v.Chr. werd de as door wat zand bedekt (brandheuvelgraf) en inclusief de Romeinse tijd werd er ook weer begraven in grafheuvels.

14 U gaat terug en bij de 1ste weg RA. Bij 2de pad RA (na de mountainbikeroute) en omhooglopen. Bij het 1ste LA langs de jachtpaal.

JACHTPAAL

Deze stenen paal geeft de grens aan van het jachtgebied/grens van de Hooge Heerlyckheid Amerongen, Ginkel en Elst en dus van de heren van Amerongen. De naam Jagt is later aangebracht. De veldnaam van dit bosperceel heet Galgenbos en de berg

Galgenberg. Ze verwijzen naar het feit dat hier een oude galg stond.

BEHEER VAN HET BOS

Tegenwoordig is een bos meer dan een groot aantal bomen per hectare. Het is een leefgemeenschap voor plant en dier. Verder heeft bos een recreatieve, productieve en/of beschermende functie en het bezit natuur- en cultuurwaarden. Bij het gebied bij de Galgenberg wordt een natuurlijke bosontwikkeling op gang gebracht. Het is de bedoeling dat hier een natuurbos van het type wintereik, beuk met eik, berk en in geringe mate grove den ontstaat. Belangrijk in zo'n bos is of de bomen in- of uitheems zijn. Het is namelijk van belang voor het behoud van de soort met zijn erfelijke eigenschappen. De belangrijke bomen als beuk, eik en de pionierssoort berk zijn in principe inheems. Of de hier voorkomende beuken en eiken alle inheems zijn, is mij niet bekend. De grove den is van oorsprong inheems, maar de bossen zijn hier vanaf de 2de helft van de 19de eeuw aangeplant met buitenlands materiaal (zaad). Het is niet te verwachten dat er een inheemse grove den grond die niet worden opgeruimd.

Porseleinzwam op dood hout.

De belangrijkste reden is om het dode hout door schimmels en bacteriën te laten omzetten in voedingsstoffen voor levende planten. Daarmee bevordert men het aanwezig zijn van levende organismen als een levende gemeenschap. De bedoeling daarvan is dat het bos zich zelfstandig kan handhaven. Het dode hout zit vol leven. Zo zitten er bijv. schimmels die u niet met het blote oog ziet, maar de vruchten, de paddenstoelen wel. Verder zit het vol met insecten die een lekkernij voor spechten, matkoppen en kuifmezen zijn. Het laten liggen of staan van dood hout kost minder en leidt uiteindelijk naar een evenwichtig boscysteem. In zo'n systeem worden geen ziekten en insecten bestreden en moeten de jonge bomen zelf een plaats veroveren. Het is nu een reservaat.

DIEREN

De grote verscheidenheid in planten als gevolg van verschil in milieu ziet u terug in het dierenleven. Het beheersplan Amerongse Berg 1984-1993 van het Staatsbosbeheer vermeldt de volgende zoogdieren: bosspitsmuis, dwergspitsmuis, rosse woelmuis, bosmuis, vos, wild konijn, haas, ree, bunzing en wezel. In holle bomen leven en nestelen vleermuizen, eekhoorns, spechten en boommarters. Men heeft hier vier soorten vleermuizen waargenomen. Van de vogels in dit plan noem ik de havik, sperwer, spechten, vliegenvanger, mezen, appelvink, kruisbek, boomvalk, buizerd, bosuil, wespendif, houtsnip, nachtzwaluw, raaf en klapekster.

De Amerongse Berg is van groot belang voor de zeldzame zandhagedis. Op warme plekken zijn bijvoorbeeld de levendbarende zandhagedis, de ringslang en de hazelworm (een pootloze hagedis) te zien. In het bosgebied van de Amerongse Berg komen

drie soorten mieren voor, nl.: 3 kolonies Kale rode bosmier, 31 van de Behaarde rode bosmier en 2 van de Zwartrugbosmier. Helaas komen in dit gebied teken voor. Besmette teken zijn overbrengers van de ziekte van Lyme. Verschijnt er enige tijd na een tekenbeet een kring op bijv. uw been, dan de huisarts inschakelen.

15 Het smalle pad naar beneden volgen en een zandweg met fietspad schuin oversteken. De route knikt direct eerst naar rechts en daarna iets naar links en daarna langs beukenbos tot het uitzichtpunt lopen.

UITZICHTPUNT

Hier is door Staatsbosbeheer een uitzichtpunt naar Veenendaal gemaakt.

16 Bij het uitzichtpunt LA naar de 'eenzame' eik op de kruising van wegen lopen.

MANEGE

Op de Veldnamenkaart (te koop in het museum van Amerongen) staat een bosperceel met Manege vermeld. In het midden daarvan staat een eik. Deze zgn. 'eenzame eik' is min of meer de as van het

wiel en staat op ca. 64 m. +NAP. Rondom deze eik lag in 1950 nog een aarden wal in de vorm van een bank. De eik is in de 2de wereldoorlog getopt en werd eerst door Nederlandse en daarna door Duitse militairen als uitkijk gebruikt. De vorm van de Manege is een 'wagewiel' met acht 'spaken', waarvan er vier resteerden. De 'spaken' zijn 135 m. lang en de omtrek van de 'velg', de rondweg ongeveer 900 m. Langs de paden en de rondweg stonden in het verleden beuken. De aanleg van het bos verhoogde toen de status van de eigenaar en men kon er jagen. Een dergelijk bos wordt een sterrenbos genoemd. Voorheen was hier een geweldig uitzicht over de Betuwe, over de heide van de Heuvelrug en de Gelderse Vallei, maar deze verdween door de boomgroei geleidelijk. In 1790 stond ten zuiden van de Manege al bos, terwijl aan de noordzijde toen nog heide groeide. Het sterrenbos werd als ruitpad gebruikt en deze percelen werden daarom Manege genoemd. Bij de rondweg zijn rond 1990 beuken geplant, maar het sterrenbos werd begin 2004 in oude glorie hersteld. Daarbij werden door kinderen beuken langs de acht spaken geplant.

17 Bij de eik RD lopen, passeer vervolgens de rondweg, Laanh en u komt daarna vanzelf bij het open veld, bij een uitzichtpunt.

UITZICHT

Hier is een mooi uitzicht over de Betuwe en rivierengebied of het zicht op eventueel een zandhagedis.

18 Voor het open veld (uitzicht) RA gaan, passeer een kruising en loop steile helling tot de kruising af.

EEN EROSIESTROOM

Op de kruising ziet u rechts een diep dal, maar iets verder ligt rechts een minder diep dal. Ze komen op dit punt samen. Tijdens de laatste ijstijd (120.000-10.000 geleden) bereikte het landijs ons land niet. In de koudste perioden was het landschap een poolwoestijn en de ondergrond was permanent bevroren. In de zomer ontdooide de bovenlaag en ontstond er toen een modderpoel. Neerslag en smeltwater zakten niet door de bevroren ondergrond en vormden beekjes. Deze sneden in de bevroren ondergrond. Zand en grind werden meegevoerd en waaivormig afgezet in de dalmond (zie foto). Toen de temperatuur blijvend steeg, verdween de permanent bevroren laag en kon het water in de ondergrond wegzakken. Zo'n beekje wordt een droog dal of sneeuwsmeltwaterdal genoemd. In de steile hellingen van de stuwwal sneden deze dalen

In dit voorbeeld is door neerslag in een groeve zand weggespoeld en dit is beneden in een ronde vorm te zien. Dit noemt men een daluitspoelingswaaier.

meestal diep en in de lichthellende sandrondiep in. Een helling van een droog dal is meestal aan één zijde steiler dan aan de andere kant. Dat komt, omdat er op één zijde meer zon stond, het minder papperig was en daardoor er minder zand en grind vanaf spoelde. In dit droge dal wordt veel

gewandeld. Het gevolg daarvan is, dat er bij regen vooral zandkorrels naar beneden spoelen. Daardoor is het sneeuwsmeltwaterdal, het droge dal verder uitgespoeld en is er gedeeltelijk een ondiepe, holle weg ontstaan.

19 RD naar kruising.

AMERONGSE BERG

Als u rechtsaf zou wandelen, dan komt u bij de Amerongse Berg, wat het hoogste punt (ca. 69 m. + NAP) van de Heuvelrug en de provincie Utrecht is. De hoge ligging komt, omdat de gletsjer hier in een 2de fase nog een keer zand en grind heeft gestuwd.

SPIJLENBOS

Op de hoek staat een sierlijke Weymouthden. Een kenmerk van deze boom is dat er vijf naalden in een bundeltje zitten. Bij grove dennen zijn dat er twee. Rechts van het voor u liggende pad ziet u een grove dennenbos. Op de veldnamenkaart staat dit bos als Spijlenbos vermeld. Hier kweekte men vroeger spijlen (lange stokken). Deze werden gebruikt om tabaksbladeren aan te rijgen en om aan een hank in de tabaksschuren te hangen. Dit om de tabaksbladeren te laten drogen. Een hank, in 1786 *hang*, is een houten raamwerk.

20 Op kruising even LA.

HET BERGHUIS

Het Berghuis, nu Mas Montagne vóór 1927. Het Berghuis is in de 19de eeuw gebouwd en was toen al een restaurant. Tevens was het ingericht als hotel en pension.

GRAFHEUVEL

Tegenover de Bergschuur ligt een kunstmatige grafheuvel als voorbeeld hoe deze grafheuvel in werkelijkheid eruit kan zien. Het geeft inzicht over het begraven van doden vanaf ongeveer 4900 jaar geleden. Grafheuvels zijn wettelijk beschermde monumenten en het lopen over deze heuvels is verboden.

21 RD tot T-kruising.

DE KOLOM

Links staat het monument De Kolom of De Naald. Door de overwinning van de kroonprins van Oranje en de legers van Blúcher en Wellington op Napoleon in 1815 werd door Lady Athlone dit gedenkteken opgericht.

22 Bij T-kruising RA en de weg volgen tot de tabaksschuren.

OUD BOUWLAND

U bevindt zich op de Ameronger of Hoge eng. Op deze plaats treft u bouwland aan, waar men in het verleden rogge en van de 17de tot midden 20ste eeuw vooral tabak teelde. Het landschap is daarom te typeren als tabakslandschap. Dit bouwland werd hier een eng of engelant en nu oud bouwland genoemd. In andere zandgebieden wordt dit een es of enk genoemd. Het gebied ligt op de flank van de Heuvelrug en wordt daarom ook als flankes- of flankenglandschap en Amerongen als een flankesdorp of flankengdorp getypeerd.

TABAKSTEELT

Vanaf de 17de eeuw was er een landbouwcrisis in Nederland. De tabaksteelt vanaf begin 17de eeuw was dan ook een welkome aanvulling op het inkomen dat in Amerongen drie eeuwen het hoofdmiddel van bestaan werd. De 1ste vermelding van tabak is hier in 1645 als grond wordt aangekocht om als *toebax-camp* te gebruiken, maar tabak werd voor die tijd hier al geteeld. Een belangrijk voordeel van het telen was hier de warme zuidhelling en een geschikte bodemgesteldheid.

TABAKSSCHUUR

De schuren zijn opgebouwd uit dakpansgewijs gelegde (gepotdekselde) planken met liggende ventilatieplanken. Deze werden met de luiken en deuren in de gevels geopend om de tabak te laten drogen. Bovendien lagen de dakpannen zeer hol en lieten voldoende lucht door. Het was ook mogelijk een rij dakpannen op te schuiven. Dat was veel werk en bracht risico's met zich mee. Dat is zeker ook het geval bij het stoken met vuurkoven. Rode Oud-Hollandse dakpannen en het teren van hout zijn kenmerkend voor deze schuren. Het teren van deze schuren mag vanwege het milieu niet meer.

Beeldje van een Amerongse tabaksplanter. Hij heeft in de ene hand een bos tabaksplanten en in de andere een karot (rol tabak) voor de snuiftabak. Het beeldje was te bewonderen in het Noordelijk Scheepvaarten Niemeyer Tabaksmuseum te Groningen.

INKOMEN EN EINDE TABAKSTEELT

Tabak was in de 17de en 18de eeuw een belangrijk handelsproduct en Amerongen een welvarend dorp. Midden 19de eeuw nam de teelt in Nederland en het inkomen geleidelijk af. De tabakstelers hadden in de 20ste eeuw een armoedig bestaan. Alleen tijdens de wereldoorlogen werd er veel aan

De tabaksplant.

tabak verdiend. Door invoer van buitenlandse tabak en daardoor afname van de vraag is de tabaksteelt in rook opgegaan. In de zomer van 1959 maakte een schimmelziekte definitief een einde aan de

arbeidsintensieve tabakscultuur in Amerongen.

23 Voor tabaksschuur RA tot kruising.

JOHANNIETER HOSPITAAL

Links achter het bouwland staat het luxe, dubbele huis en stond het hospitaal. Van 11-11-1918 tot 14-05-1920 verbleef de ex-keizer Wilhelm II op kasteel Amerongen en verhuisde toen naar Huize Doorn. Uit dankbaarheid voor de gastvrijheid in kasteel Amerongen, schonk hij het Johannieter hospitaal. Vooral in 2de wereldoorlog bewees het goede diensten, maar het werd rond 1951 afgebroken.

24 Bij kruising RA tot volgende kruising.

SPAARTELGEBOS

Voor de kruising staat links een eikenbos, een zgn. spaartelgebos. Na het verdwijnen van de eikenhakhoutcultuur liet men meestal één spaartelg staan en vormt met vele het spaartelgebos.

HOUT- EN WILDWALLEN

In het verleden werden grondwallen aangelegd. Deze dienden als eigendomsgrens of als wildwal. Op een grondwal werd bijvoorbeeld eikenhakhout geteeld. Bij het begrenzen van een eigendom heet dit een houtwal. Ten aanzien van het tegenhouden van vee en groot wild wordt dit een wildwal genoemd. Op deze

De grote bonte specht is regelmatig te zien of te horen.

wal werd hout geteeld en verder dicht beplant met bijv. hazelaar en doornige

struiken, zoals meidoorn of van vlechtwerk voorzien. Een grondwal werd door het graven van een greppel aangelegd en met de vrijkomende grond werd een wal opgeworpen. De greppel lag aan de kant van het bos en de heide, zodat het grote wild en het vee (vooral schapen) een grotere hoogte moesten overbruggen om door de zeer dichtbegroeide wal te komen. Een wildwal diende om gewassen van de akkers en jonge scheuten van het eikenhakhout te beschermen en om de teelt van hout en om schapen naar de heide te leiden.

STUWWALLANDSCHAP

Vanaf de kruising ziet u de licht hellende spoelzandwaaier (u staat erop) en verderop van de steile helling van de stuwwal.

SCHAPENDRIFT

De fraaie beukenlaan voor u heet de Bergjessteeg. Aan beide zijden van deze weg ligt een grondwal. Op deze wallen was de begroeiing zeer dicht met o.a. eikenhakhout en meidoorn. De schapen en het grootwild konden niet door deze wildwallen en de schapen werden zodoende via deze zgn. schapendrift naar de heide geleid. Schapen werden vooral voor de mest gehouden. Dit is ook een oude weg naar Overberg.

GRENS OUD BOUWLAND

Rondom het oude bouwlandgebied lag een wildwal. Links boven het fietspad en rechts iets hoger in het bos ligt een deel van de wildwal van de Ameronger of Hoger eng.

Op stammen van beuken kunt u de echte tonderzwam zien. Dit werd vroeger gedroogd en hiermee konden men met een vuursteen een vuurtje maken.

25 Bij kruising LA, bij 1ste weg RA en de berg op tot bankje links met uitzicht.

UITZICHTPUNT

Hier kunt u van het mooie panorama naar het dorp en het rivierengebied genieten. Het uitzicht was hier in 17de eeuw groots, want er stond richting Doorn en Amersfoort vrijwel geen boom. De omgeving bestond vooral uit uitgestrekte heidevelden, landbouwgebieden en zandverstuivingen. Alleen in deze omgeving en richting Rhenen stond zo hier en daar nog een bos (voornamelijk eikenhakhoutbos). De grote stille heide was ontstaan door strooiselroof, het omhakken van bomen, maar vooral door het beweiden met schapen van het bos. Deze aten de jonge scheuten van de bomen op. Het eerste bos werd vermoedelijk in 1767 aangelegd. Omstreeks 1771 werd eveneens bos aangelegd. In 1811 blijkt namelijk *het zogenaamde Amerongse Bos te bestaan uit meerendeel Jong gewasch en zeedert 40 Jaaren uit heide aangelegd*. De reden van bosaanleg was in de 18de eeuw de jacht, landschappelijke verfraaiing en dus status. De prachtige beukenlanen zijn daar

een toonbeeld van. Deze wandeling ligt grotendeels in het oude bosgebied en wordt als landgoedbos getypeerd.

26 Teruglopen en 1ste pad RA de steile helling af.

EIKENHAKHOUT

Langs dit pad ziet u meestal lage eiken staan. Bij deze eiken groeien op een stobbe (of stronk) meestal twee of meerdere scheuten (stammetjes, telgen) en dit wordt eikenhakhout genoemd. Deze cultuur was al in de prehistorie bekend.

Het eikenhakhout leverde oorspronkelijk brand- en geriefhout op, maar werd

Voorbeeld eikenhakhout. vanaf de 19de eeuw ook voor de schors (eek) geteeld. De

eek werd gebruikt als grondstof (run) voor leerlooierijen. Het eikenhakhout werd om de 7 à 12 jaar gekapt.

27 Na het steile pad RA en daarna bij Y-splitsing na 135 m. Raanh en na 60 m. stoppen.

HOLLEWEG

Dit pad werd hier en in Overberg in 1832 *De Dooije Weg* en later de *Oude dodenweg* genoemd. De mensen die overleden in Overberg, werden via deze weg naar Amerongen gebracht. Overigens was het een normale verbindingsweg van Amerongen naar Overberg. De doorlopende laagte betreft een holle weg. Dit is een weg

die door het vele gebruik, stromend water en erosie is ontstaan. Dit pad is eeuwenlang gebruikt en mm. na mm. ingeslepen.

28 RD en als het pad rechtsaf buigt dan Laanh tot grindweg.

GROVE DENNEN

Op de grindweg staat voor u een grove dennenbos. Dit noemt men wel dennenakkers, omdat de bomen dicht bij elkaar en in rijen zijn geplant. Dergelijke bossen zijn voor de productie van hout aangelegd. Door er regelmatig bomen uit te halen, het zgn. dunnen, verkregen de bomen voldoende licht om te groeien en te weinig om takken te vormen. De bomen groeien recht omhoog. Dennenbossen zijn licht doorlatend. Daarom groeien hier bijvoorbeeld hoge adelaarsvarens.

29 Op grindweg LA tot vijfsprong (bij het hek).

EROSIESTROOM

Op de kruising is links een diep en rechts een ondiep dal, maar ook een ondiep zijdal naast het schuin lopende pad te zien. Aangezien het doorlopende dal naar rechts en het zijdal in lichthellend terrein liggen, zijn ze niet zo diep. Het diepe dal is het enige dal met een ingeslepen holle weg. Het diepe droge dal heeft links een steile en rechts een flauwe helling.

30 Bij en in het dal LA tot oude grove dennen.

GROVE DENNEN

In het droge dal staan ruim 200 jaar oude, maar ook dode grove dennen. Dat een grove den mooi kan zijn, ziet u aan de vorm van deze bomen. Bijzonder fraai is ook de structuur van de bast.

31 RD tot bijna aan het eind van het bospad tot pad links wandelen.

WILDWAL

Langs dit bospad en de Holleweg (naam vernoemd naar holleweg De Dooije Weg) ligt een wildwal. Hier ziet u voor de tweede keer een deel van de wildwal als grens van de Ameronger of Hoge eng. Deze diende om het grote wild en het op de heide grazende vee van de akkers te houden. Langs de Holleweg is dit echter slecht te zien.

32 Bij de bebouwde kom RD (Holleweg) tot 1ste kruising (De Del).

DROOG DAL

Als u even op de hoek stopt, ziet u een laagte (vandaar de naam De Del) in de weg. Dit is het ondiepe en brede, droge dal in de sandr.

33 LA De Del in en aan het eind RA (De Kieviet) naar voorrangsweg. Daar even RA en via zebrapad LA de weg oversteken en RA de Burg. Jhr. H. van den Boschstraat in. Daarna 1ste weg (Nederstraat) LA en Laanh tot kasteelhek.

Verantwoording zie: [landschapvanamerongen/Boek/Bescryvinge van Ameronghen en Overberg in verantwoording.](#)